
Principis de l'avaluació i tècniques de recollida d'informació

PID_00255060

Llorenç Andreu i Barrachina
Mònica Sanz Torrent

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Llorenç Andreu i Barrachina

Diplomat en Magisteri i llicenciat en Psicopedagogia per la Universitat Jaume I i Doctor en Ciència Cognitiva i Llenguatge per la Universitat de Barcelona. Funcionari del cos de mestres d'audició i llenguatge en excedència, actualment és professor agregat de la Universitat Oberta de Catalunya, on dirigeix el màster de Dificultats de l'Aprenentatge i Trastorns del Llenguatge. Codirigeix el Grup de Recerca en Cognició i Llenguatge (GRECIL) que se centra en l'estudi del processament del llenguatge, concretament en la comprensió i producció del llenguatge en adults i en nens amb o sense patologia associada al llenguatge. Estudia els aspectes gramaticals, referencials i conceptuals relacionats amb el processament lingüístic en temps real i el desenvolupament d'aquests processos en nens. Fruit d'aquesta recerca ha publicat diversos articles en revistes internacionals. Ha estat investigador visitant a la Universitat de Pennsilvània, a la Universitat de Puerto Rico i a la Universitat de Texas a Dallas.

Mònica Sanz Torrent

Doctora en Psicologia per la Universitat de Barcelona. Professora agregada del Departament de Psicologia Bàsica de la Universitat de Barcelona. La docència que imparteix de grau i postgrau se centra en assignatures sobre processos psicològics bàsics, sobre llenguatge i comunicació i sobre trastorns del llenguatge i dificultats d'aprenentatge. Codirigeix el Grup de Recerca en Cognició i Llenguatge (GRECIL). Ha coordinat diversos estudis sobre la comprensió i producció del llenguatge en nens amb trastorn específic del llenguatge, en nens sense dificultats i en adults, utilitzant una metodologia observacional i experimental. Fruit d'aquestes recerques ha publicat diversos articles internacionals.

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	7
1. Principis d'avaluació.....	9
1.1. L'avaluació dinàmica	9
1.2. Característiques de l'avaluació	10
1.3. El rol i l'actitud de l'avaluador	11
1.4. El procés d'avaluació	11
2. Tècniques de recollida d'informació.....	14
2.1. L'observació	14
2.1.1. Modalitats d'observació	15
2.1.2. Tipus de registre	16
2.2. Les enquestes	21
2.2.1. L'entrevista	21
2.2.2. Els qüestionaris	25
2.3. Les proves d'avaluació i test	28
2.3.1. Proves estandarditzades	28
2.3.2. Proves no estandarditzades	31
2.3.3. Escales de desenvolupament	31
2.3.4. Els informes de pares: les llistes de prova o <i>checklist</i>	32
2.4. Els registres de la parla	33
Bibliografia.....	35

Introducció

El procés d'avaluació i diagnòstic és bàsicament un procés de recollida d'informació i de presa de judicis interpretatius sobre aquesta informació. A fi de portar a terme aquesta recollida d'informació comptem amb diferents tècniques o procediments. La més bàsica és l'observació, que es basa en la detecció i assimilació de la informació d'un fet utilitzant els sentits com a instruments principals de captació. L'observació inclou l'observació de la realitat i també el seu registre. Per a registrar la informació, hi ha diferents procediments com els registres narratius, les escales d'apreciació, els catàlegs de conducta, els sistemes categorials o la valoració de productes de conducta. Una altra tècnica són les enquestes, que es basen en una sèrie de qüestions normalitzades dirigides a persones a fi de conèixer estats d'opinió, característiques o fets específics. Dintre d'aquesta tècnica s'inclouen tant l'entrevista com els qüestionaris. Els tests constitueixen un altre procediment molt utilitzat. Es tracta d'instruments estandarditzats que tenen per objecte mesurar o avaluar alguna característica psicològica, comunicativa o lingüística específica.

El professional, a partir d'una demanda determinada que li aporta una informació bàsica proporcionada per la família, els mestres o l'historial mèdic inicia una recollida d'informació. Amb la finalitat de començar a planificar quins aspectes cal analitzar prioritàriament, cal que tingui a l'abast diferents estratègies i tècniques per a poder triar la més efectiva o adequada per a cada situació.

Aquest procés de recollida d'informació es retroalimenta de manera que la primera informació recollida va guiant les informacions successives que el professional va cercant. És a dir, que els diferents indicis que va trobant li van delimitant quina és la informació següent que cal cercar. A més a més, en funció de la informació que vulgui obtenir, haurà de decidir quina és la millor tècnica, el millor procediment per a recollir-la. Aquest mòdul està dedicat justament a això, a donar-nos una visió general dels diferents procediments que tenim a l'abast per a recollir la informació en un procés diagnòstic. En aquest sentit, la nostra pretensió és fer una petita introducció dels trets generals, és a dir, d'allò més fonamental de cada tècnica o procediment, ja que en els altres mòduls recollirem les seves peculiaritats en funció del tipus d'informació que estiguem cercant (desenvolupament cognitiu, lingüístic, social,...). D'aquesta manera, en aquest mòdul introduïrem tècniques tan diferents com l'observació, els qüestionaris o les proves d'avaluació i test. En els mòduls següents, aprofundirem en les propietats psicomètriques i de mesurament de tests (Mòdul 2), l'avaluació primerenca de la comunicació d'infants de 0-3 anys (Mòdul 3), l'avaluació de la parla i el llenguatge en nens d'edat preescolar (Mòdul 4), l'avaluació de la parla, el llenguatge i la lectoescriptura en nens d'edat escolar (Mòdul 5), l'avaluació de la parla i de la capacitat comunicativa en adults (Mò-

dul 6) i l'avaluació de la deglució tant en nens com en adults (Mòdul 7). A més a més, al darrer mòdul (Mòdul 8) trobareu com portar a terme la comunicació diagnòstica i exemples d'informes d'avaluació.

Objectius

Els objectius del mòdul són els següents:

- 1.** Conèixer els principis fonamentals de l'avaluació.
- 2.** Conèixer els principals instruments de recollida d'informació.
- 3.** Aprendre quines són les virtuts de cada tècnica o procediment.
- 4.** Conèixer els diferents procediments de l'observació.
- 5.** Conèixer els diferents procediments de l'enquesta.
- 6.** Conèixer les bases de les proves i els test.

1. Principis d'avaluació

1.1. L'avaluació dinàmica

Tradicionalment el procés d'avaluació i diagnòstic ha estat molt influenciat per models basats en la medicina. Aquesta perspectiva, anomenada model clínic, es basa en la recopilació d'informació des de diferents fonts per a descriure les dificultats i establir un diagnòstic a partir de la informació recollida per mitjà de tests i proves estandarditzades, la història del cas, observacions i exàmens mèdics que acaben amb la deducció de la causa de les dificultats.

Per altra banda, des d'una perspectiva normativa, la identificació del problema i de les seves causes té menys importància que el fet de poder arribar a establir com aquestes dificultats influencien la conducta i la relació social. És a dir, el focus no se situa a establir les causes i el diagnòstic sinó a poder detallar quin és l'efecte en les tasques habituals i quin és el grau d'interferència en la vida diària.

En aquest sentit, cada cop s'estan proposant més models d'avaluació dinàmica que, en comptes de valorar el que la persona és capaç de fer, intenten identificar les habilitats que té i el seu potencial d'aprenentatge (Hasson i Joffe, 2007). El **procediment d'avaluació dinàmica** emfatitza el procés d'aprenentatge. És altament interactiu i està orientat a analitzar no tant els productes sinó els processos. Aquests models d'avaluació dinàmica s'han treballat molt en contextos multilingües en què la llengua dels logopedes i la dels nens és diferent i és, per tant, molt difícil poder saber el grau de dificultats dels nens. La professora Elizabeth Peña, de la University of Texas d'Austin, ha estat una de les persones pioneres en aquest treball. A més de cercar mesures que mostrin el grau d'aprenentatge, les mesures dinàmiques inclouen el seguiment del treball i millora de la intervenció en lloc de prendre una única mesura en un moment en el temps (Peña, Iglesias i Lidz, 2001).

En definitiva, el professional proporciona breus períodes d'intervenció per a comprovar si el rendiment del nen millora després d'aquesta intervenció i poder així observar si el nen aprèn i com aprèn (Carballo, 2012).

Segons Carballo (2012), hi ha diferents protocols d'avaluació dinàmica segons la participació i el procés de mediació de l'avaluador:

1) **L'empremta graduada:** En aquesta modalitat, el professional parteix d'una jerarquia predeterminada d'ajudes dissenyades per a facilitar les respostes del nen durant l'avaluació. D'aquesta manera, es recull el nombre i el nivell d'ajudes que el nen ha necessitat per a realitzar correctament la resposta i per a facilitar la generalització de l'aprenentatge a altres situacions.

2) **La modificació de la tasca:** Aquesta modalitat parteix de l'ús de proves i tests, però alterant els procediments establerts en el seu manual. És a dir, preguntant als nens per què han contestat un ítem, explicant-los per què la resposta correcta és d'una manera i no de l'altra per veure si en una pregunta similar respon correctament, per exemple.

3) **El test-ensenyament-retest:** Aquesta modalitat inclou una avaluació inicial, posteriorment hi ha uns períodes breus d'intervenció i finalment es torna a avaluar per a veure el grau de millora i la capacitat d'aprenentatge.

Vegeu també

L'avaluació dinàmica es tracta amb més profunditat en els mòduls 4 i 5 d'aquest manual.

1.2. Característiques de l'avaluació

Com hem vist, l'avaluació és un procés cíclic de recopilació d'informació, de plantejament d'hipòtesis i de presa de decisions que s'ha de portar a terme per a conèixer en profunditat el nivell de desenvolupament assolit, la caracterització de les dificultats, i també l'entorn en què es produeixen i les possibles causes o factors que han incidit i incideixen. En conseqüència, l'avaluació ha de complir les característiques següents:

1) **Tenir diversitat de fonts:** la informació es recopilarà en diferents contextos, des de diferents perspectives i utilitzant diferents estratègies d'avaluació com ara entrevistes, proves estandarditzades i no estandarditzades, qüestionaris i observacions (Carballo, 2012). La diversitat de fonts és la millor eina per a poder minimitzar una de les febleses principals de l'avaluació, que és el fet de portar-se a terme en un moment determinat i concret en el temps. D'aquesta manera, el fet d'obtenir informació de diferents contextos (familiar, escolar, ambiental) i mitjançant eines que proporcionen informació qualitativa (com ara l'entrevista i l'observació) i quantitativa (com les enquestes, les proves i els tests) ens permetrà poder tenir una impressió el més aproximada sobre el cas.

2) **Comptar amb la participació d'un equip multidisciplinari:** complementàriament a la característica anterior, cal assenyalar que una avaluació acurada requereix, en la majoria dels casos, la participació de diferents professionals que treballen des de diferents perspectives (psicòlegs, pediatres, neuròlegs, audiòlegs, entre d'altres) a fi d'aportar la seva expertesa i els coneixements de la seva disciplina, i per a poder així confrontar la informació i les hipòtesis, i poder arribar a una explicació de les dificultats del pacient ben consensuada i contrastada.

3) Portar-se a terme **al llarg del temps**: malgrat que l'avaluació inicial requereix la recollida i selecció de molta informació que comporta una presa de decisions sobre el seu diagnòstic i la seva intervenció, no hem d'oblidar que aquesta avaluació ha estat en un moment determinat. Ara bé, cal mantenir sempre una avaluació al llarg del temps que afavorirà poder conèixer amb més profunditat les característiques, l'evolució i el pronòstic, i permetrà poder seguir prenent decisions sobre la seva intervenció.

4) Recopilació de la informació **de manera sistemàtica**: com ja hem esmentat, l'avaluació inclou la recollida i la recopilació d'informació múltiple i diversa. Per tant, és necessari ser molt sistemàtic en el registre de les dades de recollida, la font des de la qual s'ha obtingut, i també en el buidatge de la informació més rellevant. És a dir, en el fet de fer una selecció de la informació de cada font i un breu resum de la informació més important. D'aquesta manera, es podrà tenir la informació més rellevant en un document relativament breu i, en cas de necessitar-la amb més detall es recorrerà a la font original, que inclourà la informació més extensa.

1.3. El rol i l'actitud de l'avaluador

Shipley i McAfee (2008) estableixen que les entrevistes requereixen respecte mutu, escolta activa, fer preguntes clares i neutres i no fer preguntes dirigides que afavoreixin o encoratgin una determinada resposta. És a dir, l'actitud de l'avaluador ha de ser d'interès i proximitat, i ha de ser percebuda pels familiars i pel pacient com col·laborativa i de disposició a l'ajuda. Si el professional és capaç de ser vist com un aliat que els ajudarà amb el problema i no com una persona que està fiscalitzant el hàbits familiars o les pautes de criança, per exemple, llavors els pacients i els familiars s'expressaran amb llibertat i franquesa.

Ara bé, al mateix temps, el professional té el rol d'avaluador i, per tant, ha de tractar de recollir el màxim nombre d'informació possible. Per tant, el seu objectiu ha de ser poder recopilar tanta informació com pugui sobre el pacient i sobre el context, focalitzant-se sobretot en aquells aspectes que tinguin una incidència directa en el desenvolupament general del nen i, en particular, de la comunicació i del llenguatge. És per això que, amb una molt bona actitud i sempre amb molt de respecte, el professional ha de dirigir i conduir les entrevistes, sessions o converses cap a la temàtica i aspectes dels quals vol obtenir informació.

1.4. El procés d'avaluació

El procés d'avaluació inclou diferents fases en què es va recopilant la informació de diferent naturalesa i de diferents fonts per a poder establir un diagnòstic i poder orientar la intervenció. A continuació, establím les diferents fases del procés d'avaluació seguint a Paul i Norbury (2012):

1) **Recopilació de la informació prèvia:** aquesta primera recopilació d'informació es porta a terme a partir de la informació que el professional té disponible un cop s'ha fet la demanda d'avaluació i prèviament a l'entrevista amb els familiars i el pacient. Aquesta informació, que moltes vegades es pot limitar a conèixer l'edat i una petita descripció de la simptomatologia, serà fonamental per a poder establir les preguntes sobre les quals es voldrà obtenir una resposta en l'entrevista.

2) **Entrevista:** l'entrevista és l'activitat en què el professional es reuneix amb els familiars i/o el pacient per a mantenir una conversa que li permeti poder tenir informació sobre el context, la problemàtica, les possibles causes i les conseqüències. Més endavant s'aprofundeix en la seva preparació i aplicació.

3) **La història del cas (anamnesi):** la història del cas o anamnesi és un registre a fons d'una persona, que inclou tots els seus antecedents o historial mèdic, les característiques principals del seu desenvolupament, les incidències en la seva salut i els tractaments rebuts.

4) **L'observació en el context natural:** es tracta d'una observació poc estructurada, directa o mitjançant enregistraments audiovisuals del nen o del pacient adult en el seu context habitual. Així, s'observen converses, jocs amb amics o germans a l'escola o a casa (en el cas dels nens). Aquesta observació permet fer una primera aproximació de les habilitats comunicatives expressives i receptives, i també de les habilitats pragmàtiques, el nivell d'atenció, la conducta, el joc simbòlic, les interaccions socials, la motricitat, entre d'altres. La qüestió principal serà la d'establir si el funcionament del dia a dia del pacient està al nivell que és esperable o no.

5) **Mostres de comunicació i llenguatge:** en aquest cas, un cop feta l'observació en el context natural, es porta a terme una observació molt més estructurada i focalitzada en què s'analitzaran aspectes més concrets que han aparegut en l'observació ecològica que es volen concretar, confirmar o refutar. Així, per a nens més petits, aquestes mostres permetran veure l'ús de gestos, si hi ha contacte ocular, intenció comunicativa, el nivell del llenguatge verbal i els interessos de joc que el nen té. Per altra banda, per a nens més grans, permetran poder obtenir registres de conversa amb els pares o el logopeda, que es poden transcriure i que amb els quals es poden elaborar perfils lingüístics que recullin el nivell d'assoliment de cada component del llenguatge, i també les errades o omissions. Les mostres de comunicació i llenguatge també ens permetran conèixer les habilitats lingüístiques dels pacients adults. Més endavant, en aquest mòdul, en recollirem més informació.

6) **El pla d'avaluació:** a partir de tota la informació recopilada, el professional es planteja una hipòtesi de treball sobre la naturalesa de les dificultats en la comunicació i el llenguatge (i la deglució) del nen o de l'adult, que s'haurà de

validar o refutar en el procés d'avaluació. En aquest procés, poden participar altres professionals a banda del logopeda a qui aquest els haurà de derivar (audiòleg, neuròleg o psicòleg, per exemple).

A partir de la informació recopilada de l'anamnesi, l'entrevista amb la família (i amb el pacient mateix, si es tracta d'un adult), l'observació de la conducta i de la comunicació, el llenguatge i la deglució del pacient, i de la hipòtesi que s'hagi construït amb tota aquesta informació, el logopeda haurà d'establir quin és el nivell general de desenvolupament del pacient o de competència general de l'adult per a poder establir el punt de partida de l'avaluació.

D'aquesta manera, el pla concretarà quins aspectes de la parla, llenguatge, comunicació i deglució haurà d'avaluar amb proves i tests. De manera bàsica i com a norma general, totes les avaluacions haurien de poder recollir el nivell d'audició, la composició i funcionalitat orofacial, i el nivell de llenguatge expressiu i comprensiu.

En definitiva, el pla ha de recollir els objectius que es volen assolir (les preguntes que volem respondre) i els mètodes i les proves a aplicar, a més del seu ordre i temporalització i les derivacions a fer (si s'escau).

1) **L'avaluació quantitativa:** l'avaluació quantitativa inclou l'ús de totes les proves o tests que permetran poder obtenir valors normatius respecte al grup de referència del pacient. Aquesta avaluació és complementària de l'avaluació qualitativa que ja s'ha portat a terme a partir de la història del cas, l'entrevista amb la família o el pacient, i l'observació de la conducta i de la comunicació, el llenguatge i la deglució.

2) **La integració i interpretació de les dades:** un cop recopilades totes les dades que s'han recollit, caldrà ordenar-les, integrar-les per a poder establir un judici diagnòstic que reculli el grau de severitat de les alteracions detectades. A més a més, serà molt important poder plantejar quin és el possible pronòstic i quines són les recomanacions per a orientar la intervenció.

3) **L'elaboració de l'informe:** l'informe és el document en què es recopila de manera estructurada tot el procés de l'avaluació i que té com a finalitat ser una eina informativa tant per al mateix professional que ha portat a terme l'avaluació com per a altres que puguin participar en la intervenció o en una avaluació posterior.

Vegeu també

En l'apartat 3.3 del mòdul ens centrarem en les proves d'avaluació i tests per a portar a terme l'avaluació quantitativa.

2. Tècniques de recollida d'informació

2.1. L'observació

L'observació és el mètode fonamental per a recollir informació en un procés diagnòstic. Normalment, l'avaluació se sol portar a terme en situacions molt estructurades i controlades en què es generen contextos artificials. Per contra, l'observació, especialment aplicada als nens, permet l'avaluació en el context natural de l'infant (per exemple, a classe, al pati o a casa). Però, què entenem per observació? Diferents autors han definit aquest concepte. Sierra Bravo (1983) defineix l'observació com l'acte d'inspeccionar amb rigor i estudiar amb els sentits, sobretot la vista, els aspectes d'interès social. Fernández-Balasteros (2000), per la seva banda, considera que observar suposa una conducta intencionada de valoració dels fets quotidians que permet formular i verificar hipòtesis.

Aquesta observació detallada requereix molt de temps, la qual cosa pot ser un inconvenient en molts casos, però el fet d'escoltar i observar directament la conducta del nen és molt més eficaç del que *a priori* pot semblar. De vegades, sobretot en comparació amb les tècniques experimentals, s'ha considerat que aquest tipus de procediment no dona bons resultats, ja que no empra una metodologia amb gaire rigor. Tanmateix, si el professional que duu a terme l'observació és curós, sistemàtic i té clars els objectius, les dades que n'extregui poden ser molt valuoses.

Amb aquest procediment, més que amb altres, cal tenir molt present des del principi l'objectiu que es persegueix. Cal saber què és el que estem cercant a fi d'observar la presència/absència i la freqüència de les conductes específiques que ens interessin registrar. En aquest sentit, Anguera (1978) considera que perquè l'observació sigui científica cal que:

- 1) Serveixi un objectiu prèviament formulat d'investigació.
- 2) Es planifiqui sistemàticament.
- 3) Es controli i relacioni amb proposicions més generals en lloc de ser presentada com una sèrie de curiositats interessants.
- 4) Sigui subjecta a comprovacions de validesa i fiabilitat.

2.1.1. Modalitats d'observació

Abans de presentar els diferents tipus d'observació, cal que distingim dos processos que inclou l'observació. Aquesta tècnica inclou tant l'*observació* entesa com una percepció i interpretació de la realitat com el seu *registre* amb el qual s'organitza, es quantifica i queda constància d'allò que s'ha observat. Quan estem portant a terme un procés d'observació cal que tractem de ser el més objectius possible. Tal com assenyala Álvarez Rojo (1984), l'observació no és una màquina passiva i, per això, la interpretació que es fa dels fets observats està impregnada de la pròpia personalitat, coneixements i valors de l'observador, generant sempre una visió esbiaixada de la realitat observada. És per això que, si entenem que l'observació inclou aquests processos, cal que maximitzem l'objectivitat de cadascun d'aquests i, per tant, adoptem una observació el més crítica i objectiva possible. Cal que no ens deixem influir per idees o relats d'altres persones i que adoptem una **postura neutral** a fi de cenyir-nos a valorar tots els aspectes importants sense depreciar cap interpretació. A més a més, cal que els instruments que utilitzem per al registre siguin el més estructurats i utilitzin unes categories d'anàlisi el màxim exhaustives i neutres possible.

Tenint present la distinció entre *observar* i *registrar*, també podem distingir entre *modalitats d'observació* i *tipus de registre*. Les primeres fan referència a les diferents maneres d'afrontar l'observació. Així, podem establir diferents criteris per a enfocar l'observació amb els quals obtindrem diferents modalitats:

1) En funció de la participació de l'observador en els fenòmens observats tenim dues modalitats:

a) Observació interna o participant: és aquella observació en què l'observador pertany al grup objecte d'estudi i persegueix recollir la informació de la conducta per mitjà del contacte directe amb la realitat en què aquesta té lloc. L'observador analitza la informació i la interpreta mitjançant la seva participació en el grup o organització analitzada. Tal com assenyala Anguera (1988), l'element fonamental d'aquesta modalitat és que la persona que realitza l'observació es guanyi la confiança de les persones que observa de manera que la seva presència no pertorbi ni interfereixi en la seva conducta normal.

b) Observació externa o no participant: en aquest cas, l'observació es porta a terme quan l'observador no pertany al grup objecte d'estudi. Per una banda, la presència d'un observador extern pot desnaturalitzar l'observació, ja que la presència d'una persona aliena al grup sempre introdueix una certa artificialitat en irrompre en el context natural. Ara bé, per l'altra, l'observació des d'un punt de vista extern aporta una visió molt més objectiva i pot analitzar els fenòmens observats amb certa distància; fet que, quan s'hi forma part, és difícil de poder assolir.

2) En funció del grau de concreció i limitació d'allò que volem observar i com ho volem fer tenim dues modalitats:

a) **Observació tancada o sistemàtica:** és aquella observació controlada en què l'observador prepara detalladament i amb antelació com procedirà en l'observació. Generalment s'utilitza una sèrie de categories prefixades que són mútuament excloents de manera que l'observació consisteix en identificar, recollir i quantificar les conductes en funció d'aquestes categories. És molt precisa, encara que restringeix l'observació cap a certs aspectes.

b) **Observació oberta no sistematitzada:** és aquella que no respon a una delimitació prèvia i és ocasional o no controlada. Aquest tipus d'observació s'aplica quan coneixem relativament poc el fenomen que volem avaluar. Es caracteritza perquè l'atenció de l'observador és poc dirigida i l'objectiu és recollir la màxima informació sense un judici previ, amb la finalitat d'establir una primera recollida d'informació extensiva.

3) En funció de la persona objecte d'observació tenim dues modalitats:

a) **Autoobservació:** és aquella observació en què l'observador és l'objecte d'observació. En aquest tipus d'observació, la persona centra la seva atenció en l'anàlisi conscient, continu i sistemàtic de la seva conducta tant per a funcions avaluadores com diagnòstiques.

b) **Heteroobservació:** és aquella en què l'observador observa altres persones.

2.1.2. Tipus de registre

A més de l'enfocament que es dona a l'observació, també cal decidir com registrarem la informació observada. D'aquesta manera podem establir diferents tipus de registres. Hi ha diferents tipus de registre. Calvo (2007) en recull els següents:

1) Registres narratius

Els registres narratius són narracions amb què l'observador descriu la realitat objecte d'estudi. És un format molt flexible ja que no hi ha una estructura prèvia que determini quines dades han de ser recollides i, per tant, permet recollir tot tipus d'informació. Hi ha diferents tipus de registres narratius:

a) **Registre de mostres:** es registra tota la conducta manifestada, ininterrompuda i detalladament, durant un període determinat. El registre es realitza a mesura que s'observa la conducta.

b) Registre d'incidents crítics: es registren només aquelles conductes rellevants o incidents relacionats amb la qüestió d'interès. El registre es pot portar a terme a l'acte o retrospectivament.

c) Notes de camp: és un relat exhaustiu de tot el que l'observador veu, escolta, experimenta i pensa mentre realitza l'observació.

d) Diari: és una narració i anàlisi reflexiu de la pròpia experiència o la dels altres que es realitza a posteriori d'haver fet l'observació.

Imatge 1. Exemple d'un registre narratiu

14/5/10

d'alumne ha entrat a classe i repetidament ha cuidat no! d'arvor el mestre li ha cuidat l'atenció però l'alumne no ha parat i ha continuat cuidant. Per tal de fer-lo parar el mestre l'ha tret de classe 5 minuts (time out) però al tornar a entrar ha seguit interrompent la classe ...

2) Escales d'apreciació

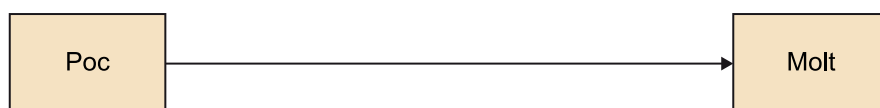
Les escales d'apreciació són llistats d'ítems que volem registrar i en què, a més a més, indicarem la seva intensitat o freqüència. D'aquesta manera, ens permeten tant fer una observació qualitativa com quantitativa dels tres de comportament que volem analitzar. En la construcció d'aquestes escales, la dificultat radica a triar les categories d'anàlisi amb la finalitat que siguin clares i unívokes, és a dir, mútuament excloents. Hi ha diferents tipus d'escales d'apreciació, com ara les escales numèriques, les escales gràfiques o les verbals:

a) Escales numèriques: cada ítem d'anàlisi va acompanyat d'una escala numèrica que permet ponderar el grau o la mesura amb què s'observa. Exemple:

L'alumne demana ajuda quan no entén alguna tasca	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

b) Escales gràfiques: en aquest cas, l'escala que acompanya cada ítem és gràfica. Exemple:

La conducta a l'aula és l'adequada?

c) **Eskales verbals:** l'ítem que s'analitza és qualificat per una sèrie d'expressions verbals que graduen o quantifiquen la freqüència d'una conducta. Exemple:

L'alumne col·labora en el treball en grup?

Sempre	Quasi sempre	De vegades	Poques vegades	Mai
--------	--------------	------------	----------------	-----

3) Catàlegs de conducta

Els catàlegs de conducta o llistes de trets es componen d'una sèrie especificada de conductes que poden estar enquadrades o no en classes i amb indicació d'antecedents o conseqüències ambientals d'aquestes (Fernández-Ballesteros, 2000). Aquest tipus de registre observacional permet recollir tant conductes o classes de conductes com relacions funcionals que es poden establir entre aquestes i altres situacions ambientals. Podem distingir dos tipus de catàlegs de conducta:

a) **Registres de conducta:** es tracta d'un quadre de doble entrada en què, per una banda, apareix el llistat de conductes que es volen analitzar i, per l'altra, diferents indicadors de la freqüència de l'ocurrència. Exemple:

	Matí	Migdia	Tarda	Nit
Plora				
Discuteix				
Col·labora				

b) **Matrius d'interacció:** es tracta d'una matriu que analitza dos tipus d'interaccions. Per una banda, es pot utilitzar per a analitzar la interacció que es produeix entre l'ambient i la conducta a estudiar. Per l'altra, es pot utilitzar per a registrar les interaccions entre individus o entre individu-grup. Exemple:

	Mestre				
Alumne		Reforç Positiu	Retirada reforç negatiu	Càstig	Retirada reforç negatiu
	Col·labora				
	Obeeix				
	Discuteix				
	No presta atenció				
	No obeeix				

4) Sistemes categorials

Són sistemes tancats de categories que confereixen un alt grau d'estructuració en el registre de l'observació. Hi ha diferents tipus de sistemes categorials:

a) Sistemes de categories: els sistemes o codis de categories també anomenats esquemes de codificació (Bakeman i Gottan, 1986) constitueixen les tècniques més sofisticades d'observació. Són l'enumeració, la descripció i la classificació de les conductes que es volen observar, i també les indicacions de com es portarà a terme l'observació. L'objectiu d'aquesta tècnica és classificar els diferents comportaments observats prèviament en un cert nombre de categories distintes. D'aquesta manera, l'observació és regulada per unes categories determinades prèviament i pretén un mesurament rigorós de la conducta. Per tant, hi ha un gran esforç previ per a l'elaboració de les categories d'anàlisi. Exemple:

Part del *Codi estandaritzat d'observació (SOC)* de Whaler, House i Stambaugh (1976)

Categories	C	O	O-	Q	S	I+	I-	Sa+	Sa-
Interval									
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									

Categories: C: Compliment d'una ordre específica; O: Oposició, no compliment d'una ordre; O-: Oposició negativa pel to de veu; Q: Queixes; S: Autoestimulació; I+: Instrucció positiva, ordre directa; I-: Instrucció negativa per amenaces; Sa+: Atenció social positiva de l'adult; Sa-: Atenció social negativa de l'adult.

b) Sistemes de signes: consisteixen en l'elaboració d'una llista d'actes o conductes que poden ocórrer o no durant un període d'observació. Aquesta tècnica inclou una gran quantitat de manifestacions comportamentals, però sense atribuir una valoració prèvia a cadascuna d'aquestes. Segons Anguera (1985), l'estratègia consisteix en registrar cada signe una vegada, solament per cada interval en què ocorre. D'aquesta manera la freqüència de cada ítem resta limitada de 0 a 1 per l'interval. Per tant, la limitació d'aquesta tècnica és que no es pot utilitzar quan l'objectiu de l'observació és avaluar el grau o freqüència amb què s'ha fet.

c) **Llistes de control:** és una enumeració de les conductes que es volen observar d'un participant o grup. L'observador es limita a constatar si es donen o no en el procés d'observació, ja que categoritza dicòticament (sí/no) la conducta observada. Aquesta simplicitat és la seva major virtut, però també la seva feblesa principal, ja que és un registre reduccionista.

5) Valoració de productes de conducta

Són sistemes de puntuació de conducta en què l'observador anota diferents dimensions d'aquesta conducta (temps, encerts, errades, entre d'altres).

6) Recollida de dades mitjançant dispositius mecànics

En l'intent de convertir l'observació en un mètode de màximes garanties de rigor científic, s'han construït diferents dispositius automàtics de registre que faciliten la tasca de l'observador. Aquests procediments es poden dividir en tres grans grups:

a) **Mitjans tècnics de registre:** són sistemes de registre automàtic de conductes, mitjançant categories prèviament establertes que es poden emmagatzemar en un ordinador i permeten obtenir resultats d'ocurrència, duració, freqüència, seqüència i simultaneïtat. Els sistemes més utilitzats són el Datamyte, el Sistema 7 (SSR), el Sistema de puntuació d'observació conductual (BOSS) i l'AMBU (Pawlik i Buse, 2002).

Imatge 2. Diversos dispositius Datamyte

b) **Aparells de registre a distància o ocults:** són diferents procediments de telemetria que inclouen el registre de respostes fisiològiques a més de certes conductes motores. Aquests dispositius consten d'un transductor i un radiotransmissor que porta el participant i que permet el registre de determinades respostes a distància. A més a més, amb la intenció de pal·liar la influència que la presència d'un observador té en la conducta de les persones observades, s'utilitzen diferents procediments com ara les gravadores digitals de veu, l'enregistrament en vídeo o els espills unidireccionals.

Imatge 3. Espill unidireccional

c) **Observació mitjançant aparells:** són procediments mecànics, elèctrics o electrònics de forma que l'observació es porta a terme quasi totalment per mitjà d'un aparell.

2.2. Les enquestes

Segons Pérez Juste (1991), el terme *enquesta* fa referència al conjunt d'operacions necessàries per a descobrir la veritat sobre un fet, a l'igual que també pot ser considerat aquest terme com l'acció de preguntar per una determinada informació que posseeixen unes persones concretes. El procediment d'enquesta no és un mètode específic sinó que consisteix en una combinació de tècniques. Aquí ens centrarem a presentar i analitzar l'entrevista i els qüestionaris.

2.2.1. L'entrevista

L'entrevista, segons García Marcos (1983), és un sistema d'interacció fonamental per al procés d'avaluació-intervenció. En aquest sentit, l'entrevista és una eina que ens permetrà recollir informació sobre esdeveniments i aspectes subjectius de les persones com són les creences i les actituds, les opinions, els valors o els coneixements que amb altres procediments o tècniques difícilment podríem apreciar.

Modalitats d'entrevista

Tots tenim en ment què és una entrevista. Una persona es reuneix amb una altra o un grup a fi de preguntar-li i comentar diferents coses sobre un tema determinat. Ara bé, a partir d'aquesta primera idea, podem concretar molt més la naturalesa d'una entrevista i la podem classificar segons el seu grau d'estructuració i de directivitat:

1) **Entrevista estructurada o dirigida:** és aquella entrevista que ha estat molt preparada abans de realitzar-se. L'entrevistador ha creat una espècie de qüestionari que preguntarà oralment a l'entrevistat. D'aquesta manera, ja ha establert totes les preguntes que farà i les possibles respostes, i també l'ordre en què les farà. Predominen, per tant, les preguntes tancades. Aquesta modalitat té l'avantatge que s'ha planificat tot allò sobre què es vol preguntar, per tant, no ens perdem en temes superflus. A més a més, facilita l'anàlisi de la informació i estalvia temps. Ara bé, per una altra banda, li manca flexibilitat i fa l'entrevista molt artificial, amb un seguit de preguntes tancades.

2) **Entrevista no estructurada o no dirigida:** en aquest cas, l'entrevista no ha estat tan acotada i prefixada prèviament, de manera que l'entrevistador no ha establert què preguntarà i les possibles respostes, sinó que utilitza sobretot preguntes obertes. D'aquesta manera, l'entrevista resulta molt flexible i permet adaptar-se millor al decurs de la conversa i a les característiques del participant. Aquesta modalitat té com a virtut principal el fet de ser molt més informal, ja que es planteja com una conversa. En canvi, com a defecte principal destaquem que consumeix més temps i que la informació és més difícil d'analitzar.

Planificació i desenvolupament de l'entrevista

L'entrevista permet recollir informació sobre esdeveniments i aspectes subjectius de les persones: creences i actituds, opinions, valors o coneixements. A fi de realitzar una recollida d'informació exhaustiva, cal que seguim un guió o protocol organitzat. Penseu que si quan realitzem una entrevista no tenim molt clar quina informació volem extreure, és molt fàcil perdre's en anècdotes i detalls que després no tindran cap importància. A més de saber quina informació hem d'obtenir amb l'entrevista, hem de ser molt conscients que l'èxit d'una bona entrevista rau en saber conduir-la i això no és pas una tasca senzilla.

Un dels aspectes fonamentals durant l'entrevista és ser molt curosos en la **comunicació no verbal**, és a dir, en tot allò que estem transmetent als pares sense dir-ho: la nostra postura, els gestos, la mirada. Tot allò que fem i tot allò que fa la persona que entrevistem té un pes primordial durant l'entrevista que mantenim cara a cara amb el nostre interlocutor. Per això, cal tenir en compte diferents aspectes. És molt important que l'altra persona se senti còmoda parlant amb nosaltres. Aconseguir una bona connexió, un bon *feeling*, és la primera premissa que cal complir perquè l'entrevista resulti tot el profitosa que pretenem. En aquest aspecte, serà molt important fer una bona rebuda (aixecar-nos, encaixar la mà, mostrar des del primer moment una actitud receptiva, propera).

Evidentment, caldrà tenir cura del nostre aspecte, ja que una entrevista és una situació molt formal, encara que el nostre objectiu és fer-ho el més proper o familiar possible. En aquest sentit, serà fonamental establir contacte ocular amb els nostres interlocutors: mirar-los, mostrar que tenim interès per saber

quines són les circumstàncies del cas que l'angoixen. Cal que ens mostrem en una posició d'empatia, que li fem evident que estem entenent allò que ens diu i que ens preocupa. Per això, cal que fomentem la sensació d'escolta amb diferents conductes com ara: assentir amb el cap quan la informació és d'interès i ser expressius en relació amb el que ens està relatant. Quan l'entrevistat parla sobre alguna cosa angoixant, hem de deixar d'escriure i mostrar comprensió. Hem de transmetre que som un professional que pretenem ajudar-lo.

Pel que fa a la **comunicació oral**, és important mantenir un to de veu càlid i que ens dirigim a la persona pel seu nom durant tota l'entrevista. Cal incidir verbalment en els temes importants i deixar prou latència de resposta, això és, que l'interlocutor no pensi que tenim pressa i que tingui temps per a pensar i expressar-se. És important no utilitzar un llenguatge tècnic sinó que, en la mesura que es pugui, utilitzarem els termes que ells mateixos han fet servir per a definir el problema.

Moltes vegades durant l'entrevista es cometen errors que perjudiquen el seu bon desenvolupament; per exemple, en ocasions es reforça de manera insuficient l'entrevistat (no se l'escolta amb interès). Tampoc és recomanable establir vincles emocionals molt estrets amb els familiars i el pacient, perquè això pot perjudicar l'objectivitat del seguiment del cas.

A mesura que es recullen les dades, s'ha d'anar situant el problema en veu alta i anar conscienciant l'entrevistat. Hem de tenir molt present que l'entrevista ha de ser altament estructurada encara que no ho sembli. És a dir, hem de tenir molt clares les preguntes a fer sense que sembli un interrogatori. En una entrevista podem utilitzar preguntes obertes i tancades. Les preguntes obertes són aquelles en què deixem a l'altra persona que s'estengui en la resposta.

Exemple

«Quins són els problemes que has observat en el teu nen?» Aquesta pregunta deixa la possibilitat que l'altra persona ens expliqui i descrigui, amb tot luxe de detalls, quines són les anomalies que creu que presenta el seu fill.

En altres casos voldrem comprovar un aspecte més concret i utilitzarem una pregunta tancada. La pregunta tancada és aquella en què restringim la resposta.

Exemple

«El seu nen ha tingut algun episodi d'otitis?» Com podem veure en aquest cas, estem restringint la resposta a sí o no. No donem opció a una resposta àmplia sinó que volem una resposta clara i concreta.

Hem de ser conscients dels avantatges i dels inconvenients de cada tipus de pregunta. Mentre les preguntes obertes ens aporten molta bona informació, també en recollim molta de sobrer i la despesa de temps és molt alta. Les preguntes tancades no ens aporten tanta informació, ja que es perd molta informació espontània, però són molt útils per a recollir algun aspecte concret

de forma molt ràpida. La combinació dels dos tipus de preguntes resulta ser la més encertada. Freqüentment sol ser molt útil obrir amb una pregunta més oberta i amb les preguntes tancades anar situant la conversa cap allà on volem arribar.

Una gran dificultat de l'entrevista és la recollida o registre de la informació. De fet és molt complex combinar una bona atenció i direcció de l'entrevista amb l'anotació de tota la informació. És per això que pot ser molt útil tota una sèrie de consells bàsics:

1) En primer lloc, una entrevista s'ha de preparar, és a dir, com més informació haguem recollit, llegit i, per tant, coneguem del nen i la família, o de l'adult, més fàcilment podrem centrar l'entrevista cap a aquells aspectes que siguin rellevants.

2) És molt útil tenir un guió escrit al davant de tots aquells aspectes que volem preguntar i recollir, però també serà de gran importància haver-nos-els estudiat prèviament. D'aquesta manera, podrem enllaçar preguntes, relacionar informacions i dotar de més agilitat l'entrevista. Utilitzarem el guió escrit només com a recordatori per a revisar que realment hem incidit en tots els aspectes que desitjàvem tractar. Podem anar marcant amb una senyal (√) aquells aspectes que ja han sigut preguntats i comentats.

3) És convenient no prendre notes excessives durant l'entrevista atès que resulta molt molest i dificulta la fluïdesa de l'entrevista. Pot resultar molt útil el fet d'enregistrar-la en àudio, sempre amb el consentiment exprés de l'altra persona. Aquest recurs ens alleugerirà molt la tasca de recollida d'informació i podrem concentrar els nostres esforços a mantenir una relació molt propera i afinar molt les preguntes que volem plantejar.

4) Deixar la tasca de fer anotacions exclusivament per a puntualitzacions o consideracions personals respecte a la informació apareguda durant l'entrevista. Atenció a allò que anotem davant l'altra persona. Moltes vegades hi ha detalls que nosaltres descobrim de les seves paraules, conductes o d'altres aspectes i que són crucials o importants a considerar, però que no podem dir-les, ni hem de deixar que vegi que les hem anotat. Ens referim a aspectes com podria ser la manca d'higiene, situacions de desestructuració familiar o desatenció al nen, per exemple. Aquestes qüestions no podem plantejar-les ni etiquetar-les obertament en una primera entrevista, sinó que caldrà analitzar i veure com es treballen en reunions successives. En aquest sentit, pot resultar molt útil l'ús de símbols o abreviatures que ens ajudin a recollir aquests aspectes.

També cal esmentar diferents conductes que hem d'evitar quan portem a terme una entrevista.

1) És de suma importància evitar adoptar una actitud passiva, deixant que l'entrevistat porti la iniciativa. Cal que aconseguim una bona atmosfera en què l'interlocutor se senti còmode, però no hem d'oblidar que som nosaltres qui portem el control i qui, per tant, distribuïm els temes, el temps i les preguntes. També s'ha d'evitar l'extrem contrari i caure en un excessiu control i directivitat.

2) Com ens podem imaginar, en una entrevista tractarem temes molt delicats que poden resultar violents o traumàtics per a l'altra persona; així doncs, no podem banalitzar-los i caldrà actuar amb franquesa i proximitat. Una errada en què se sol incórrer és el fet d'evitar tractar temes angoixants. Si la informació és important per a l'avaluació, hem d'afrontar el tema, però això sí, amb delicadesa.

3) Una altra errada molt freqüent en principiants és voler preguntar moltes coses alhora. L'entrevista és una situació que genera molta ansietat no solament a la persona entrevistada sinó també al professional però cal mostrar serenitat. El professional ha d'actuar com a tal i ha donar confiança. Per a evitar caure en aquestes errades, la millor solució és haver preparat l'entrevista amb tot luxe de detalls.

4) També se sol incórrer en l'errada de voler anotar massa coses. Quan estem en la situació d'entrevista, hem d'estar pendents de moltíssimes coses i no podem malbaratar recursos en aspectes que ens podem estalviar. De vegades, es freqüent oblidar la importància de la comunicació no verbal (mirada, gest,...) que ajuda, i molt, l'altra persona a sentir-se còmoda.

5) Finalment, alerta amb les interrupcions que fem a l'altra persona quan s'està explicant. La conversa ha de ser fluïda i nosaltres hem de dirigir l'entrevista però cal ser molt curiosos en com passem d'un tema a un altre, com tallem el discurs per a encetar una nova pregunta. Cal reconduir la conversa sense que l'altra persona pugui pensar que no ens interessa el que ens explica. Per això, cal acompanyar moltes vegades la nostra intervenció de reforçadors verbals com: «Molt bé, m'ho has explicat molt bé!», «Perfecte, ja ho entenc!» o «Sí, sí, me'n faig càrrec!».

2.2.2. Els qüestionaris

El qüestionari és una tècnica de recollida de dades que consisteix en un conjunt de preguntes molt estructurades i organitzades sobre un tema. Molts cops el procés diagnòstic requereix la recollida d'informació de grups nombrosos. En aquests casos, els qüestionaris autoadministrats resulten una estratègia molt més efectiva que altres de caràcter individual.

Elaboració d'un qüestionari

L'elaboració del qüestionari és una tasca complexa que requereix molta perícia a fi d'ajustar molt bé el que preguntem i com ho fem per a obtenir justament la informació que desitgem recollir. Amb la finalitat de seguir una bona estructura per a la seva elaboració, podem establir aquests passos:

1) **Contextualitzar** la tècnica en el procés diagnòstic: en una primera fase cal que ens plantejem què ens mou a l'elaboració del qüestionari i què ens permetrà corroborar o descartar. És a dir, abans de res caldrà que fem una formulació del problema. Caldrà que establim clarament quina és la nostra pretensió a l'hora de construir el qüestionari, què és el que volem aconseguir i, per tant, preveure la seva utilitat.

2) **Determinació de les variables** a observar: un cop establert l'objectiu del qüestionari, cal que operativitzem aquesta pretensió amb la definició del *constructe*, característica o tema a diagnosticar. Un cop la tenim clara, serà de gran utilitat explicitar i definir les *dimensions o variables* de què es compona el tema que volem analitzar. Així estarem en disposició d'enumerar i definir els *indicadors* observables que ens permetran analitzar cadascuna de les dimensions o variables que volem recollir amb el qüestionari.

3) **Especificació** de les preguntes: a partir del llistat d'indicadors definits en el pas anterior, caldrà que elaborem les preguntes amb què tractarem que la persona ens aporti la informació que desitgem. En aquest sentit, hi ha diferents tipus de preguntes, que podem classificar en funció de diferents criteris. Una primera classificació es basa en la naturalesa de la informació que volem aconseguir. Des d'aquesta perspectiva, les preguntes poden ser obertes o tancades. Les preguntes tancades, a més a més, podem classificar-les en dicòtiques (en què la resposta és *sí o no*), d'elecció múltiple en ventall (diferents respostes possibles) o d'estimació (les diferents respostes són una gradació d'intensitat o freqüència). A més a més, depenent de la funció que tinguin les preguntes podem classificar-les en:

a) **Preguntes filtre**: Són aquelles que es realitzen prèviament a una altra pregunta a fi d'eliminar preguntes posteriors.

Exemple

Si preguntem, «estudies cada dia?», aquesta pregunta és una pregunta filtre de la següent, «quantes hores?».

b) **Preguntes control**: Tenen com a finalitat assegurar-se l'interès i la sinceritat de l'enquestat. Amb aquestes preguntes, es garanteix la veracitat i la fiabilitat de les respostes. Aquestes preguntes inclouen respostes trampa o falses, per a veure si l'enquestat cau en aquestes. També s'inclouen, en aquest apartat, aquelles preguntes que tenen com a objectiu comprovar la consistència de les

respostes. Es tracta de preguntes similars, però que difereixen en la forma de redacció i que es fan espaiades les unes de les altres per a veure si les respostes són congruents.

c) **Preguntes d'introducció:** Són preguntes que es fan a l'inici del qüestionari amb la finalitat d'interessar la persona que respon o per passar d'un tema a un altre.

d) **Preguntes amortidores:** Són preguntes que aborden temes difícils o escabrosos, formulades de tal forma que redueixen la seva brusquedat.

e) **Preguntes bateria:** Són un conjunt de preguntes sobre una mateixa qüestió, que es complementen i completen les unes amb les altres.

És molt important que tinguem cura d'incloure les preguntes necessàries però no més, ja que l'excessiva extensió i la reiteració de preguntes va en detriment de la qualitat de les respostes.

4) Determinació dels aspectes formals d'un qüestionari: finalment cal donar forma al qüestionari. Aquesta tasca que, *a priori*, pot semblar poc important és cabdal perquè la persona realitzi correctament el qüestionari. En primer lloc, cal que fem un qüestionari que sigui atractiu pel que fa a l'ús i combinació de diferents lletres i tipografies, colors i separació de seccions. A més a més, serà fonamental que quedin clares les dades personals que han de ser recollides, i també establir clarament les instruccions de com s'ha d'emplenar o respondre el qüestionari, el temps de què es disposa i tots els aspectes que s'han de conèixer sobre la seva aplicació.

Classificació dels qüestionaris

Podem classificar els diferents qüestionaris en funció del tipus de preguntes que s'utilitzen a fi d'obtenir la informació. D'aquesta manera, podem distingir aquests tipus de qüestionaris:

1) **Qüestionaris tancats:** els qüestionaris tancats estan basats fonamentalment en preguntes tancades. En aquest cas, és molt senzill analitzar els resultats, ja que la persona que l'ha realitzat tenia les possibles respostes prefixades. L'inconvenient que presenten és que la informació que aporten és molt rígida, ja que molts cops la persona ha hagut d'adequar la seva resposta a una de les que apareixen al qüestionari quan, en realitat la seva resposta tindria altres detalls o matisos.

2) **Qüestionaris oberts:** els qüestionaris oberts presenten preguntes sense plantejar cap tipus de resposta i deixen un espai perquè la persona expressi tot allò que consideri oportú. En aquest cas, la dispersió de la informació recollida dificulta la seva codificació i anàlisi.

3) **Questionaris mixtos:** els questionaris mixtos són integrats per preguntes dels dos tipus anteriors, obertes i tancades, de manera que una part de la informació és fàcilment codificable i l'altra permet un major aprofundiment sobre quina és l'opinió de la persona.

2.3. Les proves d'avaluació i test

Crombach (1990) va definir les proves d'avaluació o test com un procediment sistemàtic per a mesurar conductes per mitjà de categories o escales numèriques.

Malgrat que aquest tipus de proves van tenir una gran importància a les últimes dècades del segle passat i que han rebut moltes crítiques pel fet d'estigmatitzar les persones en funció dels seus resultats, la veritat és que les proves d'avaluació i els tests són instruments extensament utilitzats en el diagnòstic. Ara bé, hi ha de diferents tipus, en funció del grau d'estructuració i del procés d'anàlisi de les dades.

2.3.1. Proves estandarditzades

Un test estandarditzat és una prova d'avaluació altament estructurada que proporciona una mesura objectiva sobre el nivell de la persona en algun aspecte. Per a poder aconseguir aquest objectiu, les observacions es recullen d'una forma normalitzada o reglada a fi de poder atribuir les diferències trobades només a les diferències individuals dels participants. El test estandarditzat aporta dades que permeten realitzar comparacions segons les puntuacions que hagi tret un participant determinat i les equivalències respecte al seu grup poblacional.

Amb la finalitat de garantir la validesa d'un test, en la seva creació s'ha d'haver realitzat un procés d'**estandardització**. Aquest procés consisteix en l'administració de la prova a tots els participants d'una mostra seleccionada exactament en les mateixes condicions i aplicant els mateixos criteris de correcció. A partir d'aquí, es recolliran totes les puntuacions i s'analitzaran per a procedir a la **normalització** de la prova. Amb aquest procés, la prova es calibrarà per a disposar de normes d'edat, sexe o de grups diversos per a poder comparar, segons el punt de vista escollit, els resultats individuals d'un individu amb els del grup de participants de referència corresponent.

Gràcies a aquest procés d'estandardització i normalització podrem transformar una puntuació directa (PD) d'una prova (puntuació bruta o puntuació X, la qual s'obté fent la suma dels ítems correctes), que no aporta informació respecte al grup de referència, en una altra puntuació (**puntuació típica -PT-, percentil o edat equivalent**), que expressa la distància que separa la puntuació d'una persona de la mitjana del seu grup de referència. Aquesta distància

es mesura en unitats de desviació típica. La PD no és significativa en ella mateixa, només ho és quan la transformem en PT, ja que és llavors quan podem comparar el rendiment del participant amb el rendiment del seu grup d'edat.

Generalment, les proves estandarditzades ens proporcionen, gràcies a la transformació de les puntuacions directes en puntuacions típiques, algun d'aquests tres tipus de dades:

1) Puntuació típica: es tracta d'un valor numèric que obtenim a partir de les puntuacions directes i que dona una significació sobre quin és el nivell del participant respecte al seu grup de referència. Un exemple són les proves d'intel·ligència que ens proporcionen un quocient intel·lectual (QI). El QI és una puntuació típica que és significativa. Com sabem, la mitjana poblacional presenta un QI de 100. El límit entre normalitat i deficiència se situa entorn al valor de 80, i per sobre de 130 és considera que la persona té una alta capacitat.

2) Percentil o centil: ens dona informació de la ubicació del participant respecte de la mitjana poblacional prenent com a referència valors que van del 0 al 100%. La PD d'un individu determinat es transforma en una puntuació percentil que indica quin és el percentatge dels participants de la mateixa edat que obtenen puntuacions inferiors a la seva.

Exemple

Un nen que està en el percentil 80 indica que el 80% de la mostra poblacional està per sota de la seva puntuació, és a dir, que el 80% dels nens de la seva edat obtenen pitjors puntuacions que aquest, en la prova aplicada.

3) Edat equivalent: ens proporciona, a partir de la puntuació directa obtinguda pel participant, quina seria la seva edat corresponent expressada en anys i mesos.

Exemple

Encara que un nen pot tenir una edat cronològica de 4 anys i 7 mesos, en una prova d'avaluació del vocabulari aquesta ens pot indicar que el seu vocabulari és l'equivalent al d'un nen de 3 anys i 2 mesos.

Les equivalències entre les puntuacions directes i alguna d'aquestes tres dades les trobarem generalment en un apartat del manual anomenat **barems**. El barems són un informe, generalment en forma de taules, sobre la distribució de les puntuacions d'un test, obtingudes a partir d'un grup de referència.

Ara bé, encara que una prova ens aporti una d'aquestes dades sobre el nivell del llenguatge del nen, per exemple, respecte al grup de referència, això no ens indica quina és realment la significació d'aquesta dada, la seva potència. Amb la finalitat de conèixer el grau de generalització dels resultats que ens aporta un test és molt important saber interpretar quina és la seva potencialitat. En aquest sentit, hem de conèixer a fons quines són les seves característiques bà-

siques, és a dir, el seus paràmetres. La primera característica que cal conèixer és quina és la naturalesa de la prova. En funció de la naturalesa, podem classificar les proves en:

- 1) **Original:** la prova ha estat realitzada en la llengua de l'avaluador i s'ha estandarditzat amb una població que parla aquesta llengua.
- 2) **Traducció:** la prova és una traducció d'una prova elaborada en un altre idioma. Això no representa que mantingui ni l'estandardització, ni la normalització. Les proves que avaluen dimensions lingüístiques requereixen la modificació de quasi bé tots els ítems, depenent de la distància lingüística entre les dues llengües, és a dir, de com siguin de diferents pel que fa a les estructures fonològiques, sintàctiques, lèxiques, per exemple.
- 3) **Adaptació:** la prova és una traducció d'una prova elaborada en un altre idioma i, a més a més, el test s'ha adequat a les condicions socioculturals de la població a qui es vol administrar (per exemple, població espanyola o americana).
- 4) **Test revisat:** prova que presenta modificacions de forma, respecte a les versions anteriors.
- 5) **Test revisat i ampliat:** és una prova amb modificacions de forma i contingut.

Un altre aspecte fonamental que hem de revisar són les característiques psicomètriques del test. Els paràmetres fonamentals que hem de conèixer són:

- 1) **Fiabilitat:** La fiabilitat d'un test fa referència a l'estabilitat dels resultats. És a dir, la diferència dels valors obtinguts pel test quan el mateix examinador passa el mateix test als mateixos participants diverses vegades o quan diversos observadors registren la mateixa conducta d'una mateixa persona. Un test ha de ser fiable en el sentit que quan s'administra diverses vegades ha de donar, en essència, els mateixos resultats, deixant de banda el marge d'error acceptable (en general, es considera que aquest marge d'error no ha de superar el 5%).
- 2) **Validesa:** La validesa d'un test fa referència a la relació entre el que mesura el test en realitat i el que hauria de mesurar (segons l'objectiu pel qual s'ha construït). La validesa informa sobre la utilitat de la mesura, si el que mesura la prova s'ajusta a l'objectiu pel qual es va crear. Com més s'ajusta a allò que ha de mesurar, més vàlid és el test.
- 3) **Sensibilitat:** És el poder discriminatori o classificatori d'un test, és a dir, la seva capacitat per a diferenciar, efectivament i de la forma més precisa possible, els participants que són diferents en l'aptitud que s'avalua. Com més àmplia sigui la gamma de comportaments que ha de mesurar un test (test que mesura moltes habilitats diferents), menys sensible serà. Per altra banda, com més nombrosos siguin els ítems d'un test (sempre que aquests siguin vàlids), major serà la seva sensibilitat. A més a més, com més alt sigui el grau de dificultat

dels ítems del test, major serà la seva capacitat de discriminació. Ara bé, un augment excessiu de la dificultat del test pot provocar, en canvi, una reducció de la seva sensibilitat o poder discriminatori (la gran majoria dels participants obtindrien puntuacions baixes).

Els procediments estandarditzats no són apropiats per als nens menors de 3 anys d'edat a causa de la metodologia i dels barems. A més, els procediments existents no són sempre adequats per a certes poblacions. Això pot donar lloc a certes dificultats d'aplicació (casos que presenten algun tipus d'exclusió social, privació d'estímul social, immigració). És per això que, en aquestes edats, s'opta per l'ús de tècniques d'observació o d'escala de desenvolupament.

La psicometria dels tests és un aspecte fonamental a tenir en compte en el procés d'avaluació i serà el tema principal del mòdul 2 d'aquest manual.

En els apartats següents, dedicats als continguts que s'han d'avaluar, especificarem les diferents proves amb què comptem per a l'avaluació del llenguatge oral.

2.3.2. Proves no estandarditzades

Es tracta de procediments que no han estat estandarditzats però que presenten un procediment molt estructurat per a guiar l'exploració d'algun aspecte. En general, aquests procediments permeten una certa flexibilitat en la seva aplicació i es poden modificar en funció de les característiques de la persona. En determinats casos, això suposa un avantatge enorme, ja que és la prova la que s'adapta al pacient, en comptes de ser el pacient qui s'ha d'adaptar a la prova. Els resultats es consideraran més o menys fiables i vàlids en funció dels criteris específics d'interpretació (per exemple, criteris basats en els períodes de desenvolupament) que s'hagin emprat i de la major o menor coherència del model teòric sobre la conducta en què es basi l'examinador.

2.3.3. Escala de desenvolupament

Com el seu nom indica, les escales mostren les principals fites al llarg del desenvolupament amb l'objectiu de determinar el nivell evolutiu específic del nen. En general, hi ha dos tipus d'escala de desenvolupament:

- 1) Per una banda, aquelles en què l'examinador comprova l'existència de les conductes que descriu l'escala, fent una sèrie de preguntes als pares o mestres.
- 2) Per l'altra, aquelles en què se li demana al nen que faci determinades tasques que reflecteixin una de les conductes específiques que es mostra en l'escala.

Hi ha diferents escales entre les quals destaquem algunes com ara: *Escalas Bayley de desarrollo infantil* (Nancy Bayley/TEA Ediciones, 1997), *Currículo Carolina* (Johnson-Martin, Jens, Attermeier i Hacker /TEA, 1997), *Escala observacional del desarrollo de Secadas* (Francisco Secadas/TEA, 1992) o *Escalas Reynell para evaluar el desarrollo del lenguaje* (Reynel, Tapia i Alonso, 1997).

2.3.4. Els informes de pares: les llistes de prova o *checklist*

L'avaluació de la competència comunicativa i lingüística en els primers estadis evolutius és de crucial importància, ja que és un període crític per a la construcció del llenguatge, en què, si no s'estableixen uns bons fonaments, la seva estructura en estadis superiors presentarà diferents limitacions. Per això, és de suma importància una detecció el més primerenca possible i una completa valoració diagnòstica que permeti plantejar una intervenció precoç ajustada a les necessitats i carències transitòries o permanents que presenten els nens.

A pesar de la importància d'aquesta avaluació prematura, són molt poques les eines que existeixen actualment per a la valoració de la comunicació i el llenguatge infantil en els seus primers estadis. Hi ha diferents escales de desenvolupament o proves de comunicació i llenguatge per a nens de població escolar, és a dir, d'aplicació a partir dels 3 anys. No obstant això, en edats inferiors, l'escassetat d'aquests instruments és remarcable. És de suma dificultat establir un test estandarditzat, similar als existents per a edats superiors, atesa l'extraordinària rigidesa que requereix per la seva estructura tancada i pel seu context formal d'avaluació que pràcticament resulta impossible d'aplicar en la primera infància. És per això que, en aquests estadis inferiors, és de capital importància una avaluació de la comunicació i del llenguatge en contextos més naturals i que recullin una quantitat de dades que, certament, és representativa del nivell que el nen ha adquirit.

En aquest sentit, la literatura en relació amb l'adquisició del llenguatge ha demostrat que els «informes dels pares» són relatius i representatius de les capacitats comunicatives i lingüístiques dels nens (Bates, Benigni, Bretherton, Camaioni i Volterra, 1979; Bates, Bretherton i Zinder, 1988). En aquest sentit, hi ha diferents llistes de prova o de control com la *Lista de Comunicación y Desarrollo del Lenguaje* (Wetherby i Prizant, 2002), *LDS—Language Developmental Survey* (Rescorla, 1989) o el *CCC-2 (Children's Communication Checklist)* (Bishop, 2003). Ara bé, de tots aquests instruments, constitueixen un referent els inventaris de desenvolupament MacArthur (*Inventaris de desenvolupament comunicatiu: CDI*, Fenson i altres, 1993; Fenson i altres, 1994).

Vegeu també

En el mòdul 3, presentarem tota la informació necessària per a avaluar les capacitats comunicatives de nens de 0 a 3 anys.

2.4. Els registres de la parla

Els registres de parla són enregistraments audiovisuals o només auditiu que recullen com el nen o l'adult es comunica en un context de parla espontània o semiestructurada i que permet poder tenir una quantitat suficient de produccions per a poder analitzar el nivell productiu del nostre pacient.

A partir de l'anàlisi d'aquests registres es poden elaborar perfils de llenguatge. Un perfil de llenguatge és una anàlisi exhaustiva d'aquells aspectes lingüístics que el parlant és capaç de fer correctament i de les errades que comet. Per a elaborar un perfil de llenguatge cal enregistrar mostres de la parla de l'infant i analitzar quins aspectes que són esperables per a la seva edat és capaç de fer i quins no. En adults, el perfil lingüístic ens permetrà obtenir una visió completa de la seva producció habitual i dels possibles errors (parafàsies, agramatisme) que pugui presentar. Aquesta anàlisi cal fer-la per a cada component del llenguatge i, per tant, és una descripció exhaustiva de les estructures lingüístiques.

L'ús de les mostres de llenguatge espontani per a avaluar el llenguatge presenta diferents avantatges però també alguns inconvenients (vegeu la taula de sota extreta d'Andreu (coord., 2014), la més destacada de les quals és que té una repercussió directa en la intervenció, ja que ens permet veure quines habilitats són adequades i quines presenten dificultats.

Avantatges i inconvenients de l'ús de mostres del llenguatge espontani per a avaluar la capacitat lingüística (Andreu, 2014)

Avantatges	Inconvenients
<ul style="list-style-type: none"> • Avaluació més ecològica. • Permet l'avaluació en contextos naturals. • Ens informa d'aspectes qualitius del llenguatge. • Ens permet valorar diferents components alhora. • Permet establir perfils molt detallats del llenguatge. • Útil per a fer comparacions intraparticipant. • Útil per a programar els objectius d'intervenció. 	<ul style="list-style-type: none"> • No informa d'aspectes quantitius. • No s'obtenen puntuacions psicomètriques. • Dificultat per a fer comparacions entre participants. • Recollida de dades més lenta. • Alguns aspectes concrets a avaluar poden no donar-se. • Lentitud en l'anàlisi de la informació.

A fi d'elaborar un perfil de llenguatge cal enregistrar, transcriure i analitzar les mostres de la parla. Per a poder analitzar el llenguatge amb un volum suficient de mostres de la parla, es recomana com a mínim analitzar 100 produccions, és a dir, 100 intervencions o torns de parla en la conversa que no siguin solament «sí/no/no ho sé», ni els estereotips. És recomanable poder enregistrar el parlant en contextos diversos, ja que, d'aquesta manera, la informació obtinguda serà més representativa. En cas d'avaluar nens, també és recomanable utilitzar joguines que permetin elaborar un joc simbòlic. Cal tenir present que els nens més petits parlen més extensament i espontàniament amb joguines, que no amb làmines o contes. En qualsevol cas, a fi de recollir el màxim de produccions orals es poden emprar diferents tasques:

- 1) Conversa espontània (entrevista i diàleg).
- 2) Denominació d'objectes.
- 3) Descripció d'una imatge que mostri una activitat complexa (per exemple, nens banyant-se, família a la cuina, excursió al camp).
- 4) Imitació de frases.
- 5) Comprensió i producció d'ordres.
- 6) Narració d'un conte o història.
- 7) Explicar algun esdeveniment que els hagi passat o que hagin vist.

Després de dur a terme la sessió d'enregistrament, es transcriuen les frases, especialment les del participant avaluat. Aquest és un treball costós i minuciós. Una bona eina per a transcriure, codificar i analitzar els registres de la parla abans d'elaborar el perfil és el projecte CHILDES (*Child Language Data Exchange System*) que va ser creat i liderat pel psicòleg nord-americà Brian MacWhinney per a avaluar les produccions orals dels nens.

Després caldrà analitzar la transcripció i extraure què és capaç de fer l'infant i quines dificultats i errades presenta. El perfil elaborat serà un bon indicador del nivell de llenguatge i les dificultats que presenta quan se l'ha valorat. Un protocol molt útil per a avaluar el llenguatge a partir d'una transcripció és l'*AREL* 2a. edició (versió en castellà, 2003) i *ARELL* 1a. edició (versió en català, 1998) dels autors Encarna Pérez i Miquel Serra. L'objectiu d'aquest protocol és elaborar un perfil que reculli les habilitats i les dificultats per tots i cadascun dels components del llenguatge.

Bibliografia

- Alonso Tapia, J.; González Alonso, E.** (1997). *Escalas de Reynell para la evaluación del lenguaje (Adaptación a la población española)*. Madrid: MEPSA.
- Álvarez Rojo, V.** (1984). *Diagnóstico Pedagógico*. Sevilla: Alfar.
- Anguera, M. T.** (1978). *Metodología de la Observación*. Madrid: Cátedra.
- Anguera, M. T.** (1985). «Posibilidades de la metodología cualitativa y cuantitativa». III Seminario sobre modelos de Investigación Educativa. Gijón.
- Anguera, M. T.** (1988). *Observación en la escuela*. Barcelona: Graó.
- Auld, F.** (1954). «Contributions of behaviour theory to projective techniques». *Journal of projective Techniques* (núm. 18, pàg. 421-426).
- Bakeman, R.; Gottan, J. R.** (1986). *Observación de la interacción: introducción al análisis secuencial*. Madrid: Morata.
- Baughman, E. E.** (1958). «The role of the stimulus in Rorschach Response». *Psychological Bulletin* (núm. 55, pàg. 121-147).
- Bayley, N.** (1997). *Las Escalas Bayley de desarrollo infantil*. Madrid: TEA Ediciones.
- Bruner, J. S.** (1948). «Perceptual Theory and the Rorschach Test». *Journal of Personality* (núm. 17, vol. 2, pàg. 157-168).
- Calvo, C.** (2007). *Técnicas e instrumentos de diagnóstico en educación*. Archidona: Aljibe.
- Casanova, M. A.** (1991). *La sociometría en el aula*. Madrid: La Muralla.
- Crombach, L. J.** (1990). *Essentials of psychological testing*. Nova York: Harper and Row.
- Eriksen, C. W.; Lazarus, R. S.** (1952). «Perceptual defense and projective tests». *Journal of Abnormal and Psychology* (núm. 47, pàg. 302-308).
- Fernández-Ballesteros, R.** (2000). *Introducción a la evaluación psicológica I*. Madrid: Pirámide.
- Fiske, D.** (1971). *Measuring the concepts of personality*. Chicago: Aldine Publishing Co.
- Freud, S.** (1919). *Lo ominoso, Obras Completas* (vol. 17). Buenos Aires: Amorrortu Editores.
- García Marcos, J. A.** (1983). «La entrevista». A: R. Fernández-Ballesteros (dir.). *Psicodiagnóstico*. Madrid: UNED.
- Gibson, J. J.** (1956). «The non-projective aspects of the Rorschach experiment: IV. The Rorschach blots considered as pictures». *Journal of Social Psychology* (núm. 44, pàg. 203-206).
- Johnson-Martin, N. M.; Jens, K. G.; Attermeier, S. M.; Hacker, B. J.** (1997). *El Currículo Carolina*. Madrid: TEA.
- Lindzey, G.** (1961). *Projective techniques and Cross-Cultural Research*. Nova York: Appleton-Century-Crofts
- Newcomb, T.** (1964). *Manual de Psicología Social. Tomo I*. Buenos Aires: Editorial Edudeba.
- Pawlik, K.; Buse L.** (2002). *Ambulatory Monitoring and Behavior Test Unit AMBU. Testsystem mit CD*. Göttingen: Hogrefe.
- Pérez Juste, R.** (1991). *Pedagogía experimental. La medida en educación*. Madrid: UNED.
- Secadas, F.** (1992). *La Escala observacional del desarrollo de Secadas*. Madrid: TEA.
- Serra, M.; Pérez, E.** (2003). *Análisis del retraso del lenguaje (AREL)*. 2a. edició actualitzada. Barcelona: Ariel Psicología.
- Sierra Bravo, R.** (1983). *Técnicas de investigación social*. Madrid: Paraninfo.

Whaler, R. G.; House, A. E.; Stambaugh, E. E. (1976). *Ecological Assessment of Child Problem Behavior*. Nova York: Pergamon Press.

Wertheimer, M. (1957). «Perception and the Rorschach». *Journal of Projectives techniques* (núm. 21, vol. 2, pàg. 209-216).